

Danskhedens daglige vedligeholdelse

danskhedsindikatorer i mediediskurser

Schrøder, Kim Christian

Published in:
Den analytiske gejst

Publication date:
2001

Citation for published version (APA):
Schrøder, K. C. (2001). Danskhedens daglige vedligeholdelse: danskhedsindikatorer i mediediskurser. I L. Heltøft, & C. Henriksen (red.), *Den analytiske gejst* (s. 199-210). Roskilde Universitetsforlag.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact rucforsk@kb.dk providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Danskhedens daglige vedligeholdelse: Danskhedsindikatorer i mediediskurser

Af Kim Schrøder

1. Den 'banale danskhed'

”Storebæltsfærgerne bandt landet sammen, og de blev en del af den nationale identitet. (...) På Storebælt var vi alle sammen lige. Vi fik en fælles oplevelse, rig som fattig, jyd som københavner, ung som gammel, og med overfartens nedlæggelse er der forsvundet en fællesnævner.”

Sådan siger Claus Hagen Petersen et sted i dokumentarserien *Danmark i 100 år*, som han i 1999 lavede for TV2 i anledning af årtusindskiftet, for at skue tilbage på det 20. århundrede og tage en pejling på, hvad vi danskere egentlig er for nogen, og hvordan vi opfatter os selv.

Imens raser debatten om danskheden og den nationale identitet, og har gjort det med stadig større styrke og stadig større skingerhed, både i direkte forlængelse af indvandrere og flygtninges større synlighed i det danske samfund og i forbindelse med den generelle debat om økonomisk og kulturel globalisering. Det er en meget polariseret debat, hvis deltagere enten tilhører en forskanset og nostalgisk danskhed, der er sig selv nok, eller en form for danskhed der er så åben, at den er tæt ved at se danskhedens forsvinden i det multikulturelle hav som et tiltalende fremtidsperspektiv.

Der er med andre ord et stort ingenmandsland i debatten. Nikoline Werdelin udtrykte det i den første rapport fra LOs kulturelle vismandsråd på den måde, at ”der er ikke nogen ordentlig samtale om hele det store, komplekse, uoverskuelige land, der ligger mellem Dansk Folkeparti og de intellektuelles og nyprogressives grænseløse imødekommenhed”. Spørgsmålet er så, hvordan man kan tage en pejling på den fællesnævnerdanskhed, der ligger dybt i mange danskere, og som vedligeholdes på ganske upåagtede måder overalt i dagligdagen?

Den engelske medieforsker Michael Billig kalder denne ”hverdagens nationale identitet” for *banal nationalism* (Billig 1995). Det vil sige den form for nationalisme der ikke stikker snuden frem og gør højrøstet opmærksom på sig selv, men som ligger i ofte gentagne myter og sproglige talemåder, der er ganske upåfaldende – netop fordi de hviler på en konsensus inden for et lands befolkning. Claus Hagen Petersens fortælling om Storebæltsfærgerne ovenfor kunne være et eksempel.

Den banale nationalism er ikke fremme i rampelyset, men fungerer som et næsten usynligt bagtæppe for alt det der foregår mellem medicirkusets højrøstede aktører. Det er en form for selvfølgelig danskhed, der ikke slår på ”Gud, konge og fædreland”, og som ikke bryster sig af diverse boldspillende landsholds eller Grand Prix-vinderes triumfer, men som stilfærdigt bygger danskheden ind i hver eneste sætning. Her genkender vi den så underbevidst og vedligeholder derved vores danskhed.

Den 'banale danskhed' findes overalt i hverdagen. Den findes i de samtaler vi fører med hinanden i vores familier og på vores arbejde. Og den gennemsyrrer samtalerne i mediernes offentlige rum - fra nyhedsudsendelser til docusoaps, fra den seriøse presse til de royale ugeblade.

Den findes i særlig koncentreret form i TV-programmer, der som Claus Hagen Petersens (CHP) skuer tilbage på *Danmark i 100 år* og spørger hvad Danmark egentlig er for et land, hvad danskerne egentlig er for nogen, og hvordan vi opfatter os selv. Denne artikel tegner et kulturelt portræt af fællesnævnerdanskheden som den kommer til udtryk i dette program – og som den i øvrigt kan genfindes overalt i den daglige mediestrøm.

I artiklen skitserer jeg samtidig forsøgsvis, gennem analysen af det konkrete program, en enkel diskursanalytisk tilgang til medieskabte kulturelle identiteter i almindelighed. Det er her den analytiske hovedide, at man må skelne mellem forskellige typer af tekstuelle og visuelle 'identitetsindikatorer', der er forskellige med hensyn til måden hvorpå de bidrager til den diskursive konstruktion af 'læsernes' (seernes, lytternes) nationale identitet.

Jeg skelner således mellem for det første *eksplicite danskhedsudsagn*, hvor programmet eksplicit udtaler sig om at danskerne er eller gør sådan og sådan; for det andet *implicitte danskhedsudsagn*, hvor læseren selv må slutte sig fra det sagte til hvad danskerne er for nogen; og for det tredje *resonansskabte danskhedsudsagn*, hvor det sproglige eller visuelle udsagn kun indeholder et danskhedsudsagn for den læser, der allerede tilhører det danske kulturfællesskab og som derfor så at sige 'læser danskhed ind i' ord og udtryk, der i sig selv er neutrale med hensyn til national værdiladning. Det er de to sidste typer, der tilsammen bidrager til den form for national identitetskonstruktion som Billig kalder 'banal nationalisme'.

2. "Danmark i 100 år": portræt af et koncentreret danskhedsprogram

Danmark i 100 år fulgte op på en tilsvarende programserie, *Danmark i 1000 år*, der året før havde fortalt Danmarks historie fra det forrige årtusindskifte, århundrede for århundrede op til år 1900. Serien bestod af fem tematiske afsnit af hver 25 minutters varighed: Land og By, Industri og Teknologi, Levemåde, Det politiske Danmark, og Lille Land i Europa. Det er min påstand, at man gennem analyse af sådan et program kan sige noget generelt om national identitet i den danske befolkning i slutningen af det 20. århundrede, fordi 'mainstream' public-service TV-kanaler som TV2 og DR1 er tvunget til at orientere sig efter fællesnævnerne i det nationale rum: De må i deres indhold og henvendelsesform spænde over hele den heterogene seerskare foran skærmen, og det er ikke meningen – andet end glimtvis - at præsentere seerne for noget kontroversielt.

Fiske og Hartley udtrykker dette ræsonnement i metaforen om fjernsynet som vor tids skjald: "Fjernsynet fungerer som socialt ritual, der tilsidesætter de individuelle forskelle som vores kultur rummer, for at kommunikere med kulturens kollektive bevidsthed" (Fiske og Hartley 1981:73). Det er således skjaldens opgave at "artikulere hovedtrækkene i den etablerede kulturelle enighed", men også, glimtvis, at "blotlægge de træk ved kulturens selvforståelse, der er blevet uhensigtsmæssige som følge af ændrede vilkår i den omliggende verden, eller som følge af et indre pres for ideologisk nyorientering" (ibid. 75f.).

Samme forestilling om mainstream-mediernes rolle findes man i metaforen om medierne som 'ideologisk seismograf' der følsomt registrerer bevægelser i kulturens kollektive ubevidste (Larsen 1974:302). Om og hvordan *Danmark i 100 år* så virkelig fungerer som 'skjald' eller 'seismograf' afhænger i sidste instans af (en receptionsanalytisk undersøgelse af) hvordan seernes nationale identitetskonstruktion foregår i forlængelse af programmet (Schrøder 1984). Formålet i denne artikel er derfor udelukkende at afdække det tekstlige grundlag, hvorpå en sådan identitetskonstruktion kan tænkes at finde sted.

Det dominerende narrative perspektiv i *Danmark i 100 år* er det personlige øjenvidnes (eksemplerne i det følgende er fra afsnit tre medmindre andet er nævnt). Claus Hagen Petersen indleder hvert afsnit med at træde frem i billedet på en eller anden karakteristisk location (såsom fyrtårnet på Sprogø) og trække afsnitstemaets problemstilling op mens han vandrer rundt og fortæller. Inde i afsnittene dukker han op som vores guide på locations der rummer personlige erindringer fra hans eget liv – barndomserindringer fra en nu næsten mennesketom jysk landsby, studentererindringer fra ungdomsoprørets København, eller sin egen 'barndoms gade':

I 50erne og 60erne boede jeg for . enden af den vej der og nu har jeg genopsøgt barndommensgade for at indsnuse det der engang var et pulserende butiksstrøg . 'Atmosfære' - der er jo ikke nogen . der er for længst lukket og slukket men dengang lå der en grønthandler en slagter og her for øvrigt en købmand Rost . nu står der helse på døren. . så er der en farvehandler en frisør et renseri og nede for enden der holdt slikmutter til . lukket og slukket og det kunne være hvilket som helst gadehjørne i Danmark . dengang havde mor tid til at handle fordi hun var jo hjemmegående (...) 50ernes Danmark og herovre har vi så 90ernes . med Netto på hjørnet . og det kunne jo være hvor som helst i Danmark . det er blevet mere ens og mere kedeligt og Gud hjælp mig ovre på det andet hjørne dér ligger en McDonalds.

Inden for denne tilbagevendende ramme af personlig erindring fortæller CHP desuden gennem billedsekvenser, der veksler mellem arkivmateriale og nyoptagelser ledsaget af en autoritativ voice-over i tredje person, om de forandringer som Danmark og danskerne har været ude for i det 20. århundrede, her om 1950erne:

(...) livsformerne ændredes gradvist . For eksempel vores madkultur . eller mangel på samme. cafeterierne gav os et varsel om fremtidens fast-food. Det samme gjorde pølsevognen . men den havde nu været på gaderne siden starten af 1920erne. Søndagskaffen med det obligatoriske bløde wienerbrød var endnu en institution i det fleste danske familier.

Programformatet er således traditionelt TV-dokumentarisk, med en blanding af første- og tredjepersons fortælling, der bygger på 'bogen' som kommunikativ model: Umiddelbart inden første afsnit siges programserien at handle om "den drastiske forvandling vores land har gennemgået bare de sidste 100 år. Claus Hagen Petersen fortæller historien i fem kapitler." Strukturen er tematisk, både med hensyn til det kronologiske stofs fordeling mellem fem afsnit, og hvad angår den interne strukturering af det enkelte afsnit. Tredje afsnit om Levemåde indeholder således temaer om madkultur, butikker og indkøb, arkitektur og bolig, transport og ferier, kønsroller og arbejde, og ungdomskultur.

Hvert af disse temaer er kronologisk opbygget med 'tidsmæssig kontrast' som det organiserende princip, verbalt mellem 'før'/'dengang' og 'nu'/'i dag', visuelt gennem kontrasten mellem sort-hvide og farve-billeder. Det kronologiske snit lægges ved 1960 som den personligt motiverede men historisk afgørende udviklingsmæssige skillelinie i århundredet, gennem hyppige beretninger der netop skelner mellem det fjerne i 1950erne (vel stort set identisk med CHPs lidt tågede sort-hvide barndomserindringer) og det nærmere i perioden fra 1960erne og frem (præget af klarere farver). Markeringen af 1950erne som fjern fortid sker helt eksplicit hvor CHP kommenterer sort-hvide landbrugs- og fabriksbilleder med udsagnet "Situationsbilleder af danskerne i *det herrens år 1960*. Gammelt og nyt brydes i det samfund der nu for alvor kunne kalde sig et velstandssamfund".

Inden jeg kigger nærmere på programmets forskellige danskhedsindikatorer lige nogle ord om programmets overordnede syn på den historiske udvikling i Danmark i det 20. århundrede. Billedet er ambivalent og selvkritisk, og stemmer sikkert ganske godt over ens med hvad 'skjalden' Claus Hagen Petersen kan vinde genklang for blandt os danskere:

Hvad angår den materielle udvikling – befolkningens ernæringstilstand, boligforhold, indkomster – tegner der sig et klart billede af 'fremskridt': "Meget arbejde var stadig hårdt og beskidt, men arbejdernes realløn begyndte for alvor at stige, der var nu råd til mere end det

allerhøjst nødvendige”, og lidt senere: ”(...) det var ikke så længe siden at det ikke var nogen selvfølge at gå mætte fra spise bordet . men nu var der mad nok.”

Derimod beskrives udviklingen i de mellem menneskelige relationer som klart negativ – vi kommer ikke hinanden så meget ved mere: ”Kvinderne gjorde i større stil deres entre på arbejdsmarkedet. (...) Udviklingen stillede store krav til den offentlige sektor. Fritidshjem og børnehaver var forudsætningen for at mor kunne arbejde ude. Men resultatet blev at børnene efterhånden var mere sammen med lærerne i skolen og pædagogerne i børnehaven end med mor og far derhjemme”. Billedsiden viser et køjerum i en børnehave, hvor børnene skal sove til middag. Gardinet trækkes ned og det bliver mørkt.

Den negative vurdering rammer også indkøbskulturen ”i et samfund med mange varer, men meget lidt tid” (billedsiden viser den moderne forbruger med indkøbsvogn på jagt efter tilbud i supermarkedet). Interessant nok ses indvandrer-kulturerne som et positivt korrektiv til upersonliggørelsen af ’vores’ indkøbsvaner: ”Et andet aspekt af den internationalisering der har præget vores køkken i de senere år er påvirkningen fra de mange indvandrere . I de større byer holder de liv i mange mindre butikker hvor man kan stifte bekendtskab med alskens eksotiske specialiteter der efterhånden finder vej til vores køkkener – og så er der personlig betjening!”

Som det fremgår af citatet opererer *Danmark i 100 år* med et helt naturliggjort nationalt ’vi’. Resten af artiklen vil analysere de tidligere nævnte tre forskellige måder hvorpå dette ’vi’s nationale identitet konstrueres i programmet.

3. Eksplicit konstruktion af danskhed

Claus Hagen Petersen udtaler sig ganske hyppigt helt eksplicit om hvad vi danskere er for nogen, hvordan vores nationale identitet ser eller så ud. I det følgende er disse eksplicite danskheds-træk ordnet i fem hovedtemaer:

For det første har vi **et familie-orienteret nationalt fællesskab**, centreret om kernefamiliens bolig – der siden 1960erne har undergået hvad CHP kalder en ’parcelhusificeringsproces’: ”Søndagskaffen med det obligatoriske bløde wienerbrød var endnu en institution i det fleste danske familier” i 1950erne, ligesom ”snakken over middagsmaden <var> noget helt centralt i den danske kernefamilies livsform”. Om vores boligideal hedder det: ”Men det blev en helt anden boligtype der efterhånden blev den almindelige for danskeren: parcelhuset. Godt 60% af alle danskere bor i dag i ejerbolig. Parcelhusene skød op som paddehatte i takt med velfærdssamfundets fremmarch efter 1960. Drømmen om at få sit eget lille hus man kunne gå rundt om, godt beskyttet bag en ligusterhæk udtrykker danskerens boligideal.”

Faktisk er vi ikke blot familieorienterede, vi er på en måde én stor familie hvor **alle er lige** – i hvert fald ind imellem, som på Storebæltsfærgerne hvor alle sociale skillelinier blev ophævet og vi bogstavelig talt var i samme båd (se citatet der indleder artiklen).

Vi er imidlertid ikke særlig trofaste, snarere **troløse over for vores kulturs kernelementer**, fx i forbindelse med familiemåltidet, hvor vores nationale traditioner er til fals for den kapitalstærke amerikanskdominerede globalisering:

”Gud hjælp mig ovre på det andet hjørnet der ligger en McDonalds. Her går indkøb og forbrug op i en højere enhed . uanset hvor i verden man træder ind i en McDonalds-forretning ser de ens ud . de er et eksempel på den amerikanisering af det danske samfund der med tiltagende styrke har foregået i de senere år . for tredve år siden var der nemlig ikke nogen der vidste hvad en burger var . coca-colaen er obligatorisk . her

kan man ikke får en gul citronvand . har man penge nok kan man få danskerne til at ændre spisevaner.”

I det hele taget mangler vi engagement og visioner. Epokegørende initiativer kommer sjældent fra os selv, vi foretrækker at kopiere andre i ”det store udland”, som det hedder med en karakteristisk cliché, ofte endog uden rigtig at vide hvorfor. Vi er med andre ord **en nation af ubeslutsomme medløbere**. Her handler det om studenteroprøret i 1968, hvor CHP selv var ung studerende i det indre København. Han vandrer over Frue Plads:

”Det startede i Paris som så megen anden ballade og larm og store revolutioner i verdenshistorien, og det bredte sig til hele Nordeuropa og vi skulle naturligvis også være med på noderne her i byen. En eftermiddag hvor jeg gik hjemad op mod Nørregade op mod S-togsstationen så jeg at der var forsamlet en delegation på en 25-30 unge studenter lige her, jeg var nysgerrig og gik over for at høre hvad der egentlig skete, jeg ku' mærke der var et eller andet i luften. Men det var der ikke rigtig nogen der vidste. Pludselig satte mængden sig i bevægelse og gik ind gennem porten og kom herind i universitetets gård. Her blev der gjort holdt, man kiggede på hinanden, der var en betydelig rådvildhed, der var ikke rigtig noget formål med det, men pludselig så var der nogle ukendte kræfter der satte mængden i bevægelse, og jeg fulgte med i slipstrømmen som det tynde øl og vi gik ind i universitetets administrationsbygning. (...) Vi fortsatte ned ad gangen her, noget ulovligt var i gang, og målet det viste sig at være rektor Mogens Fogs kontor (...) og her strømmede mængden så ind og satte sig ned i sofaerne og lænestolene, ja sågar på gulvet, og der sad man så og kiggede på hinanden, revolutionen var kommet til byen (en lille latter), pludselig var der én der fik en ide, han tog rektor Mogens Fogs cigarkasse og delte rundt med gavmild hånd, og så sad vi og røg og hostede lidt, og efter et kvarters tid så gik man hjem.” (Afsnit 4)

Når revolutionen kommer til Danmark er det altså et resultat af tilfældigheder og det har mest præg af gemytlige drengestreger. Den danske ’folkesjæls’ ubeslutsomhed har også præget vores forhold til internationale organisationer som Nato og ikke mindst EU:

”Holdningen til EF har splittet danskerne lige siden 1972. (...) Med stemningsbilleder fra unionsafstemningen i 1992 kan vi konkludere, at da det politiske projekt trådte i karakter, sagde danskerne nej. Men vi tog ikke konsekvensen og meldte os ud. Det turde vi så ikke da det kom til stykket. Man kan savne konsekvens, både i forhold til Nato og atomvåben, og EU-unionen. (...) Vi er med, men ikke i det hele. Vi vil vente og se hvordan det kommer til at gå, før vi tager stilling, og så videre og så videre. Men det er måske dybest set meget forståeligt. Folkesjælen er præget af over 100 års kamp for overhovedet at overleve som en selvstændig nation.” (Afsnit 5)

På den anden side er vores skepsis over for de europæiske stormagter måske berettiget, fordi vi har en fundamentalt anderledes politisk kultur. **Danskerne er et folk af fredselskende sande demokrater**, der formår at forhandle sig frem til en løsning af selv dybe sociale konflikter som alle samfundsgrupper kan være tilfredse med:

”Verdenskrisen startede i USA i 1929, bredte sig til Europa og ramte Danmark med voldsom kraft i 1931. Priserne faldt, eksporten svandt og arbejdsløsheden begyndte at

brede sig som en steppebrand. (...) Og i det store udland banede krisen vejen for diktatorer som Franco og Hitler. Det var den socialdemokratisk-radikale regering Stauning-Munch, der skulle få landet igennem krisen på et demokratisk grundlag. (...) Regeringen havde flertal i Folketinget men ikke i Landstinget. Folkestyret var derfor tvunget til at samarbejde udtrykt i kriseforliget i januar 1933. (...) Inden for det selvsamme døgn blev Adolf Hitler tysk rigskansler.” (Afsnit 4)

Med denne kun delvist eksplicite karakteristik af det vi plejer at kalde ’det samarbejdende folkestyre’, som modpol til de udanske ekstremistiske og populistiske folkeforførere, er vi allerede på vej over i programmets mere implicite tekstuelle danskehedsindikatorer.

4. Implicit konstruktion af danskhed

Når vi som seere af *Danmark i 100 år* møder de ovennævnte beskrivelser af det typisk danske kan vi let tage stilling til deres sandhedsværdi, fordi der i en vis forstand er tale om manifesterede påstande om hvad der udgør en dansk identitet. I de eksempler der skal gennemgås i dette afsnit er der tale om mere upåfaldende sproglige udtryk med fait-accompli karakter, der tager en bestemt form for danskhed for givet, og som seerne derfor formentlig giver mening i en mere ubevidst inferentiell danskheds-konstruerende proces.

Det gælder for eksempel den måde hvorpå der refereres til medlemmerne af den danske befolkning: ”Drømmen om at få sit eget lille hus man kunne gå rundt om, godt beskyttet bag en ligusterhæk, udtrykker *danskerens* boligideal.” Der er i programmet utallige eksempler på, at der refereres til danskerne med generiske entalsudtryk, her om 1930’erne ”(...) hvor *danskeren* var mere optaget af ferie og fritid end af sikkerhedspolitik” (Afsnit 5).

Rent bortset fra at betegnelsen ”danskeren” generaliserer voldsomt om et ret sammensat og mangfoldigt nationalt kollektiv (”danskeren organiserer sig ikke længere i partipolitik”, Afsnit 4), så sker der ydermere det at medlemmerne af denne kulturelle gruppe herved omtales som om de tilhørte en biologisk art (”tigern lever i Indien...”), hvorved det impliceres at den nationalkulturelle gruppe er en lige så naturgiven og lukket størrelse som en biologisk art er det. Denne biologiske implikation ville man undgå hvis flertalsformen ’danskerne’ havde været anvendt i stedet. Ental implicerer enhed, flertal åbner sig for flerhed og rummer en mulighed for forskellighed, selvom selve generaliseringen selvfølgelig også i dette tilfælde slår alle danskere over én kam.

Den biologiske-kulturelle lukkethed suppleres af sociokulturel lukkethed i de talrige udtryk der implicerer, at Danmark ikke blot består af familier men *er* en familie. Det gælder for eksempel clichéen ”familien Danmark”, der i sin sproglige kondensering af det nationale er næsten uoversættelig til andre sprog, i modsætning til den alternative betegnelse ’de danske familier’: I 1960’erne blev Folkevognen Danmarks mest solgte bil og ”vejen var i bogstaveligste forstand banet for en ny livsform. Nu kunne familien Danmark vaske, pudse og køre søndagstur ud i det grønne, altså det grønne i vejkanten.” Her siges det ikke bare, at ”Danmark er én stor familie”, det tages for givet at det er det. Og udtrykkets rodfæstethed fremgår af den naturlighed hvormed en tidligere statsminister kan nævnes i forbifarten gennem genbrugsudtrykket ”landsfader Stauning” (Afsnit 5).

Mere subtilt understøttes den nationale familieidyl af den sproglige måde, familierollen i de danske hjem omtales på: ”Kartofler frikadeller og medisterpølse . kålgrød og den obligatoriske brune sovs var i bogstaveligste forstand på menuen i næsten alle danske hjem . mor i køkkenet i gang med aftensmaden . i byerne spiste man varmt til aftens når far var kommet hjem fra arbejde . og børnene de skulle spise op.” Her betyder valget af navnene ’Mor’ og ’Far’,

som traditionelt kun bruges internt i den enkelte familie blandt dens medlemmer, i stedet for appellativerne 'moderen' og 'faderen', at det virkelig bliver den nationale families Mor og Far der tales om.

Den lukkethed over for 'de andre', som ligger i arts- og familie-metaforerne, fortsættes i den konstruktion af Danmark som national landsby, som impliceres i beskrivelsen af jernbanernes vækst i 1930'erne, hvor Fredericia blev et vigtigt knudepunkt for trafikken mellem Øst- og Vestdanmark: "I Fredericia mødtes danskerne fra . nord og syd . øst og vest (...) et situationsbillede af danskerne i slutningen af 1930'erne . De fleste har bakset med kufferter på Fredericias station (...)"

Måske en subtil pointe, men faktisk er det vel noget af en tilsnigelse at hævde at danskerne "mødtes" på Fredericia banegård. Udtrykket implicerer at vi der skiftede tog her ikke bare har del i den samme kollektive erindring, men at landet er lille nok til at vi faktisk mødtes. Danmark er altså ikke blot et 'fællesskab i forestillingen' (Anderson 1980), men et ansigt-til-ansigt fællesskab hvor vi næsten kender hinanden alle sammen. I et sådant fællesskab kan det være svært at være fremmed.

5. Resonansskabt konstruktion af danskhed

"På Storebælt var vi alle sammen lige", siger CPH og tilbyder dette 'vi' til alle 'os' der allerede føler at vi er omfattet af det. En herboende englænder, der forstår dansk, men som ikke føler sig dansk, føler sig heller ikke omfattet af dette 'vi'. Medierne bruger ustandselig dette nationale 'vi' og signalerer dermed at de taler til 'os' danskere på vores allesammens vegne. 'Vi' bekræftes herigennem i vores tilhørsforhold til det danske fællesskab. Men vi foretager så at sige selv det identitetsmæssige vedligeholdelsesarbejde, ved hjælp af det 'neutrale' verbale og visuelle materiale, som programmet stiller til vores rådighed.

Og så er indholdet i dette programs overordnede 'vi'/'os'/'vores' alligevel ikke udelukkende ét, vi som seere selv skaber. Den historiske konstruktion af Danmark og danskhed er jo programmets grundlæggende præmis, og denne præmis hjælper tolkningen på vej. I nogle tilfælde profileres det pronominalt 'vi' nationalt gennem den eksplicite kontrast til 'de andre', som når "vores køkken" påvirkes af "indvandrernes eksotiske specialiteter".

Men programdiskursen indeholder også talrige andre 'vi'er (fx seernes 'vi' som i "Vi er over Gudenåen" i forbindelse med et luftfoto), så det i sidste instans er den enkelte seers aktivering af sine identitetsmæssige resonansrum der afgør det enkelte 'vi's betydning (der er adskillige eksempler i citaterne ovenfor).

Denne resonansskabte konstruktion af danskhed er derimod helt overladt til seeren i forbindelse med CHPs brug af ord og vendinger der er en slags intertekstuel ekko fra den danske kulturarv. Eksemplerne er legio: "nu har jeg genopsøgt barndommens gade", "så dejligt var det, derude på landet", "og rorgængerer har styret skibet over sund over bælt", "den ligger der endnu, den yndige danske have" (billedsiden viser landskabsbilleder der som et ekko af guldaldermalerierne dokumenterer, at det virkelig er et yndigt land), en tidligere statsminister der "kunne slippe af sted med at have et standpunkt til han tog et nyt", osv. Kun de seere i hvem disse udtryk vinder genklang bliver opladet som danske kulturbærere, mens udtrykkene forbliver deskriptive for alle andre.

Tilsvarende skaber forekomsten af helt dagligdags udtryk, som vi danskere bruger (eller brugte), og som har en følelsesmæssig betydning ud over udtrykkets ordbogs betydning, en resonans af danskhed i allerede danske seere. Det gælder udtryk som "den lille købmand" eller "slikmutter", der rammer enhver dansker der var barn i 1950'erne lige i hjertekulen.

Endelig vil Claus Hagen Petersens fysiske fremtoning, påklædning og sproglige henvendelsesform for mange allerede-danske seere tage sig typisk dansk ud, sprunget som han er lige ud af den grundtvigske folkehøjskoles tradition for folkeoplysning gennem det levende ord. CHP fortæller, uformelt påklædt og med vindblæst hår, med begejstring for stort og småt, på solidt fagligt grundlag i en mundret stil præget af humor og ironi.

6. Danmark i 100 år i danskhedsdebatten

Det sker sjældent at et enkelt TV-program har en selvstændig indflydelse på den offentlige debat. Det gælder også for det her analyserede program, blandt andet fordi det ikke fik så mange seere som det kunne have fået. Det blev oprindeligt produceret til visning i primetime på TV2, men blev i efteråret 1999 et af de første ofre for de kriseramte TV2-programlæggernes ønske om at nå ud til flere yngre seer-segmenter, hvorfor det blev programsat på hverdagsaftener mellem kl. 22.30 og 23. Men selv med et mere fordelagtigt sendetidspunkt ville *Danmark i 100 år* – sine klare oplysende kvaliteter til trods – formentlig altid forblive et relativt upåfaldende bagtæppeprogram.

Det er netop i kraft af denne 'banalitet' at dets bidrag til (re-)konstruktionen af dansk identitet kan påkalde sig en vis interesse: Programmets danskhedsindikatorer ligner til forveksling dem som vi møder hver dag i mediernes offentlige debat, og det repræsenterer netop derfor "det store, komplekse, uoverskuelige land, der ligger mellem Dansk Folkeparti og de intellektuelles og nyprogressives grænseløse imødekommenhed", som Nikoline Werdelin udtrykte det.

En kort konklusion på analysen kunne være, at den danskhed der taler i dette program bedst kan karakteriseres som en art selvkritisk selvtilfredshed, som andre analytikere af dansk identitet har kaldt "lilleput-chauvinisme" (Edwards 1997). Vi danskere er et folk der er ganske godt tilfredse med os selv fordi vi faktisk har udrettet en hel del. Men vi er udmærket klar over at vi ikke har udmærket os specielt heroisk, og at vores resultater ofte er opnået ved et tilfælde. Men det mener vi så alligevel ikke helt! Men vi indrømmer gerne at nogle ting i vores samfund har udviklet sig til det værre.

Den ekstreme nationalisme er meget fjendtligt indstillet over for fremmede grupper, der kommer hertil som flygtninge og indvandrere. *Danmark i 100 år* formidler derimod en mere venligtsindet nationalisme der i et vist omfang har plads til 'de andre', fordi de på visse områder måske kan berige vores kultur med nogle værdier som vi selv har sat over styr.

På den anden side er vores nationale identitet meget præget af selvtilstrækkelighed udtrykt i metaforer, der tyder på at vi er os selv nok som 'national familie' og at vi hæger overdrevent om vores biologisk-kulturelle egenart. Måske kunne vi trænge til at se os selv med en optik der er mere beslægtet med den amerikanske smeltedigel-metafor, eller den sorte demokratiske politiker Jesse Jacksons sammenligning af det amerikanske samfund med et kludetæppe, hvor helheden netop består af små stykker stof med hver sin farve, der tilsammen danner et smukt mønster? For selv om danskerne er et relativt homogent folkefærd har vi jo i århundreder skabt et kulturmønster af sammenbragt oprindelse.

Det hører også med til vurderingen af programmets fællesnævner-danskhed at selve fællesnævner-feltet ikke kan defineres entydigt, men må forstås som modsætningsfyldt, hvad der ville være fremgået ganske tydeligt, hvis denne analyse havde omfattet et andet – og meget anderledes, mere kaleidoskopisk, flerstemmig-dialogisk, fandenivoldsk – fællesnævnerprogram, som også blev sendt af TV2 op til årtusindskiftet med titlen *1999.99*, med Jes Dorph-Petersen og Cecilie Frøkjær som værter (Schrøder 2001).

Her lader vi Claus Hagen Petersen få det sidste ord, fra slutningen af afsnit 5: "Danmark er et smukt land, især sådan set lidt fra oven på en flot sommerdag, men Morten

Korchs idyl og Matadors nostalgi er for længst historie. Danmark og danskerne er dybt integreret i det internationale samfund på godt og ondt, politisk, kulturelt og økonomisk. Det er kendsgerningen, men også udfordringen for det lille land med den lange historie her på tærsklen til det ny årtusinde.”

Bibliografi

Anderson, Benedict 1983. *Imagined communities*, London: Verso.

Billig, Michael 1995. *Banal Nationalism*, London: Sage.

Jenkins, Richard 1997. *Rethinking ethnicity*. London: Sage.

Fiske, John, og Hartley, John 1981. *Fjernsynets sprog*, København: Arnold Busck.

Larsen, Peter 1974. McCloud som ideologisk og industrielt produkt. M.B. Andersen og J. Poulsen (red.), *Mediesociologi*, København: Rhodos.

Schrøder, Kim 1984. Et måleinstrumentes anvendelighed. Om 'den ideologiske seismograf'. *Massekultur & Medier* nr.12.

Schrøder, Kim 2001. Television discourses and national identity. Forelæsning ved The College of Communication, Ball State University, IN, den 21. marts.